

Norsk Matematisk Forening

Norsk Matematisk Forening ble stiftet den 2. november 1918, og det kan være av interesse å se litt på det foreningens protokoller forteller om dens første tid.

Det stifterne så som foreningens viktigste oppgave, var å holde god kontakt mellom de ulike matematiske miljøene i landet. Foruten universitet og skole var det særlig det forsikringstekniske miljøet og geodetene i Norges Geografiske Oppmåling som var interesserte. Man sørget da også for at det til enhver tid, i alle fall til uti 1940-årene, var personer fra alle disse miljøene i foreningens styre.

La oss begynne med et par ord om hovedpersonene bak stiftelsen. Poul Heegaard (1871-1948) var dansk, hadde vært professor i København fra 1910, og var nettopp i 1918 utnevnt i et nyopprettet professorat i geometri i Oslo (byen het den gang Kristiania). I geometrien er han særlig kjent for sin doktoravhandling fra 1899, der han rydder opp i noen topologiske uklårheter i Poincarés arbeider. Heegaard-invarianter er fortsatt et nyttig begrep i topologien. Han var sterkt interessert i undervisnings- og opplysningsvirksomhet, og nedla et stort arbeid på dette området.

Arnfinn Palmstrøm (1867-1922), var aktuar, og ble i 1919 professor i forsikringsmatematikk. Det var han og Heegaard som sammen gjorde det meste av forarbeidet til foreningens stiftelse. De forfattet en henvendelse til “matematikk-interesserte personer landet over” om planene for en matematisk forening, de skrev utkast til vedtekter for foreningen, og de søkte økonomisk støtte fra staten, og fra livsforsikringselskapene.

Carl Størmer og Richard Birkeland var jevnaldrende, født i 1879. Birkeland var professor i matematikk ved Norges Tekniske Høyskole i Trondheim fra den ble opprettet i 1910, og han var rektor der i 1920-23. Så flyttet han til Oslo, der han var professor i anvendt matematikk til han døde i 1928. Han var faglig meget allsidig, men er mest kjent for arbeider om algebraiske likninger og hypergeometriske funksjoner. Om hans del i stiftelsen av foreningen forteller Palmstrøm i protokollen for årsmøtet i 1921: “- det var prof. Birkeland, som først hadde fåt idéen til Norsk Matematisk Forenings dannelse, der blev muliggjort da prof. Heegaard kom hitop, idet man derved fik en habil redaktør av tidsskriftet.”

Størmer hadde vært professor i Oslo siden 1903. Han startet ut som tallteoretiker, men ble tidlig interessert i nordlysforskning, og det ble der han gjorde sin største vitenskapelige innsats. Han ble foreningens første formann og senere dens første æresmedlem.

Starten

Det konstituerende møtet ble holdt den 2. november 1918. Heegaard ønsket velkommen, *Palmstrøm* ble valgt til dirigent, lover for foreningen vedtatt, planene for virksomheten ble diskutert. Foreningens første formann ble Størmer. Birkeland ble viseformann. Heegaard fikk det mer arbeidskrevende vervet som redaktør av tidsskriftet, sammen med overlærer Anton Alexander.

Kontingenten ble satt til 5 kroner i året. "Høiere er det ikke mulig at gå, hvis foreningen skal kunne vente innmeldelser fra rigtig mange unge matematik-interesserte, noget vi tillægger særdeles stor betydning," het det i søknaden til departementet om penger. Allerede ved starten hadde det meldt seg over 300 medlemmer. Det var langt over hva man hadde våget å håpe på.

Protokollen fra møtet, ført i pennen av Palmstrøm, avsluttes slik : "Dirigenten uttalte til slutning omtrent følgende: 'Det er en ren tilfældighed skjønt det virkelig ser ut som en tanke, at denne forening er blit stiftet på professor Heegaards fødselsdag. Det er en given sak, at foreningen ikke ville være kommet i stand på det nuværende tidspunkt, hvis professor Heegaard ikke var kommet hit. Det er også sikkert at han har nedlagt et betydelig arbeide under forberedelserne for at få foreningen i stand. Men likeså sikkert er de, at det blir han, som sammen med den anden redaktør av tidsskriftet kommer til å bære foreningen fremover i tiden. Foreningen vil komme til at stå og falde med tidsskriftet. Jeg er sikker på, at jeg gjør meg til tolk for alle de tilstedeværende, når jeg siger, vi er glade fordi vi har fåt ham hitop, og når jeg uttaler håbet om, at han og foreningen må få feire mange fødselsdager sammen.' Forsamlingen gav sin tilslutning hertil ved at reise seg og klappe."

Møtene

Det ble fra begynnelsen av lagt stor vekt på å få bredde i aktiviteten, og på å aktivisere de yngre matematikerne, medregnet hovedfagsstudentene. Det var ikke så mange, men de var gode. I foreningens første to arbeidsår holdt student Trygve Nagel 2 foredrag, Øystein Ore 3, *Henrik Palmstrøm* og O. Colbjørnsen hvert ett. Av mer etablerte størrelser holdt professorene Carl Størmer, Poul Heegaard, Richard Birkeland og Alf Guldberg foredrag, og rektor Magnus Alfsen innledet til diskusjon om det burde undervises i infinitesimalregning i gymnasen. I 1922 kunne Viggo Brun legge frem sine imponerende resultater om Eratostenes' såld.

Den første utenlandske foredragsholder i foreningen var Friedrich Engel i 1922, han snakket (på norsk) om Sopus Lie. Men ellers er det tydelig at Oslo i foreningens første tid lå i et fjernt hjørne av Europa, fra stiftelsen til 1940, var det bare 10 utenlandske foredragsholdere.

Størmer fortsatte som formann til 1925. Da klaget Alf Guldberg over at det var for lite aktivitet i foreningen, og ble straks valgt til formann. Ett av hans initiativer ble til en tradisjon i foreningen: å avslutte møtene med "selskapeleg samvær", med øl og smørbrød. (Pris 1,50 eller 2 kroner pro persona helt til uti 1940-årene.) Den skikken har vedvart til denne dag. (I 1941-45 var det på grunn av rasjoneringen oftest bare øl som ble fortært, eller øl og medbragte smørbrød.)

Tidsskriftet og andre skrifter

Det første heftet av Norsk Matematisk Tidsskrift kom i 1919, med blant annet minneartikler over Ludvig Sylow og Elling Holst, og har hatt sin store betydning som bindeledd mellom landets matematikkinteresserte personer. De første redaktørene, Anton Alexander og Poul Heegaard, fikk etter hvert avløsning av andre. De som kom til å sitte lengst, var Olaf Thalberg som var med i redaksjonen fra 1921 til 1945, og Thoralf Skolem, med et opplag på 5-600. Så gikk det inn i Nordisk Matematisk Tidsskrift (NORMAT).

Et viktig innslag i tidsskriftet var premieoppgavene. Det begynte med at ingeniør Harald Irgens, fra Bergen, ved foreningens stiftelse ga 100 kroner til foreningens drift, og etter forslag fra styret ble det bestemt at pengene skulle brukes til premiering av skoleelever for løsning av oppgavene i tidsskriftet. Senere ble "Kronprinsens premie" utdelt årlig til midt i 1970-årene. I 1980 gjenoppsto konkurransen i ny form, som "Abel-konkurransen".

Tidsskriftet skulle tjene to ikke helt forenlige formål : Det skulle være interessant lesning for de ovennevnte "matematikkinteresserte personer landet over", og det skulle gi yngre norske matematikere mulighet for å få sine arbeider publisert. Dilemmaet fikk en lykkelig løsning ved at Heegaard klarte å reise penger fra interesserte privatpersoner til å gi ut "Norsk Matematisk Forenings Skrifter", som i årenes løp kom med omkring 40 avhandlinger. Trygve Nagel, Øystein Ore, Thoralf Skolem og Ragnar Frisch er blant dem som har fått noen av sine første arbeider trykt der.

Foreningen arbeidet også energisk for å skaffe penger til å utgi Sophus Lies samlede avhandlinger. De ble redigert av Friedrich Engel i samarbeid med Heegaard. Det første bindet (bind VI) kom i 1921, det siste (bind VII), med etterlatte arbeider, ikke før i 1960.

© 1998, *Marius Vartdal Kristoffersen*